

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЕРЕЗЕНКО ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ

УДК: 342.5+341.22

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ТА ЗАХИСТУ

12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В.В. Березенко**

Науковий керівник **Камінська Наталія Василівна,**
доктор юридичних наук, професор

Київ–2017

АНОТАЦІЯ

Березенко В. В. Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – Право). – Київський університет туризму, економіки і права; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей конституційно-правового регулювання та захисту правового режиму державного кордону України. Розкрито теоретико-методологічну основу та конституційно-правову основу державного кордону України, його режиму, захисту та охорони існуючих державних кордонів.

За результатами вивчення доктринальних і нормативних джерел щодо природи поняття кордону та суміжних з ними понять з'ясовано, що, по-перше, у найбільш загальному вигляді державний кордон визначається як офіційно визначена лінія, межа, вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, й окреслює територію, на яку поширюється влада (суверенітет) держави; по-друге – це юридично встановлена і фактично штучна лінія (на суші й воді) та вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії в надрах, водах і повітряному просторі), які визначають просторові межі території держави і сфери здійснення нею свого суверенітету, територіального верховенства. Це так званий унікальний державно-правовий інститут, що гарантує суворе дотримання державного суверенітету на певній території, окреслює просторові межі держави, відображаючи політичну, ідеологічну, мовну й економічну однорідність визначеної території.

На попередніх історичних етапах кордони не були такими чіткими і визначеними, їх часто переглядали внаслідок воєнних дій. Формування сучасних державних кордонів України з часу незалежності України пов'язано з процесом становлення міжнародної правосуб'єктності України, прийняттям нормативно-

правових актів і розвитком прикордонного відомства. Стратегічні зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні пріоритети міждержавного співробітництва дозволяють, крім традиційних (бар'єрної, контактної, фільтруючої), виокремити функцію транскордонної і прикордонної співпраці тощо.

Багатограними явищами є «правовий статус державного кордону» поряд з «правовим режимом державного кордону» і «прикордонним режимом». Перший є комплексним правовим інститутом, норми якого регламентують питання встановлення, функціонування й охорони державного кордону, закріплені у внутрішньодержавному (національному) та міжнародному праві. Режим державного кордону України, на відміну від фактичного чи юридичного його статусу, можна визначити як систему правил, що встановлюються внутрішнім законодавством і міжнародними договорами України з метою забезпечення порядку на державному кордоні та підтримання добросусідських відносин із суміжними державами і регламентують порядок перетинання й утримання державного кордону, провадження на ньому різних робіт (діяльності), вирішення питань, пов'язаних з порушенням цих правил.

Отже, режим державної території і державних кордонів, регламентований міжнародним правом, і режим державного кордону України, визначений національним законодавством, насамперед, конституційним Законом України «Про державний кордон України» 1991 р. та іншими актами, не є тотожними поняттями. Загалом питання правових режимів у сфері державного кордону в науці конституційного права розглядається опосередковано, що змушує продовжувати їх дослідження з метою уточнення змісту та удосконалення практики застосування.

Країни Європи визнали, що розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і кордони всіх держав у Європі, утримуватимуться від будь-яких посягань на ці кордони, вимог чи дій, спрямованих на захоплення й узурпацію території будь-якої держави-учасниці. Це отримало нормативне закріплення в імперативних нормах сучасного міжнародного права, у двосторонніх угодах, а

також в актах національного законодавства. Схожими за змістом є трактування державних кордонів у законодавстві інших держав поряд з визначенням державних кордонів у законодавстві України, так само це стосується і способів захисту режиму державних кордонів.

Систему конституційно-правового регулювання державного кордону України, його режиму і прикордонної безпеки становлять: Конституція України 1996 р. (ст. 2; ч. 3 ст. 17; п. 18 ч. 1 ст. 92 та ін.), закони України «Про державний кордон України» 1991 р., «Про правонаступництво України», «Про Державну прикордонну службу Україну», інші закони, включаючи кодифіковані акти, які є джерелами і низки інших галузей права (адміністративного, муніципального, кримінального, цивільного, трудового, екологічного, фінансового, митного, транспортного, міграційного, кримінального права тощо). Окрему групу джерел конституційно-правового регулювання державних кордонів України становлять підзаконні та інші правові акти в цій сфері. Отже, питання державного кордону України є об'єктом конституційно-правового регулювання найбільшою мірою, що водночас не заперечує також адміністративно-правового чи іншого регулювання, що здійснюються за допомогою відповідних галузевих правових норм.

Ключові слова: державний кордон, захист державного кордону, режим державного кордону, конституційно-правові засади, прикордонний режим, прикордонна безпека (*кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти*).

SUMMARY

V. *Berezenko* The legal regime of Ukrainian state borders: constitutional and legal aspects of regulation and protection. – Qualifying paper (manuscript copyright).

PhD thesis in Legal Sciences (Doctor of Philosophy), special field 12.00.02 «Constitutional Law; Municipal Law» (081 – Law). – Kyiv University of Tourism, Economics and Law; National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

Thesis presents study of constitutional and legal regulation peculiarities along with protection of the legal regime of Ukrainian state border. It provides theoretical and methodological basis with constitutional and legal status of Ukrainian state border, its regime and securing of existing borders.

Study of doctrinal and regulatory sources regarding the nature of the border and related concepts allowed to make the following conclusions: firstly, state border is generally defined as the officially determined line which limits the vertical surface crossing this line and outlines the territory covered by the state authority (sovereignty); secondly, it's a legally fixed and basically artificial line (on land and water) and vertical surface that passes through the line (in subsoil waters and airspace) determining the spatial boundaries of the state territory (territorial sovereignty). This is a so called unique state and legal institute which guarantees strict observance of state sovereignty within the territory, outlines the spatial boundaries of the state, reflects the political, ideological, language and economic homogeneity of defined territory.

At different stages of historical development state boundaries hadn't been so clear and definitive (often reformatted in the course of war and territorial invasion). The formation of current Ukrainian state borders since its independence has been associated with the process of the formation of Ukraine's international identity, adoption of regulations and development of national border service. Strategic priorities of international economic and political cooperation allows to separate the function of cross-border and border cooperation from the traditional (barrier, contacting, filtering etc) ones.

«Legal status of state border» is also presented as a multifaceted phenomenon along with «state border legal regime» and «border guard regime». First is defined as legal institute regulating the issue of state border establishment, operation and protection fixed in the national and international law. Legal regime of Ukrainian state border unlike of its actual or legal status can be defined as a system of rules, established by Ukrainian legislation and international agreements ratified or signed by Ukraine with the purpose of frontier order ensuring and maintenance of peaceful neighborly relations with neighboring countries through regulation of the border crossing procedures and related activities and violation monitoring.

Thus, the regime of state territory and national borders, regulated by international law and regime of Ukrainian state border defined by national law (Constitutional Law of Ukraine «On the State Border of Ukraine» of 1991 and other legislative acts) are not identical concepts. Concept of legal regimes in area of state border indirectly is presented in the theory of constitutional law stimulating to continue the research in order to clarify the content and improve the enforcement practices.

European countries have acknowledged the territorial inviolability of each and states in Europe retaining from any attacks on these borders, demands or actions aimed at the seizure and usurpation of the territory of any Member State with relevant regulatory consolidation in imperative norms of contemporary international law, bilateral agreements as well as in national legislative acts. Of the similar content is the interpretation of state borders in the legislation of other states along with the definition of the state borders in the legislation of Ukraine, as it concerns the ways to protect the regime of state borders.

System of constitutional and legal regulation of Ukrainian state border, its regime and security includes the Constitution of Ukraine (Art. 2; Art. 17(3); Art. 92(1.18) etc), the Laws of Ukraine «On the State Border of Ukraine», «On Legal Succession of Ukraine», «On the State Border Service of Ukraine», other laws including the codified acts used as sources in other areas of law (administrative, municipal, criminal, civil, environmental, financial, customs, transport, migration, criminal, procedural branches of law). A separate group of sources on constitutional and legal regulation of Ukrainian

state borders comprise rules and other legal acts. Hence, the issue of the state border of Ukraine is subjected to constitutional and legal regulation with simultaneous administrative-legal regulation within the framework of relevant procedures.

Keywords: state border, protection of the state border, regime of state border, constitutional and legal principles, border guard regime, border guard security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

монографія: (на здобуття наукового ступеня доктора наук)

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Березенко В. В. Законодавче регулювання захисту та охорони державного кордону України: універсалізація норм міжнародного і національного права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 86–92.

2. Березенко В. В. Проблеми концептуального визначення кордону та інших суміжних понять у науці конституційного права. *Юридична Україна*. 2016. № 3–4. С. 39–44.

3. Березенко В. В. Основні підходи до класифікації державних кордонів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 46–49.

4. Березенко В. В. Проблеми забезпечення непорушності державних кордонів України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: серія юридичні науки*. 2016. № 5. С. 39–44.

5. Berezenko V. V. The development of the institute state border: functional aspect. *The scientific heritage*. 2016. № 7. С. 84–88.

6. Березенко В. В. Конституційно-правове регулювання державного кордону у зарубіжних країнах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: юридичні науки*. 2017. № 1. С. 16–22;

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Березенко В. В. Теоретичні аспекти правового статусу та режиму державних кордонів України. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти: тези VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 24 груд. 2015 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 149–150.

8. Березенко В. В. Конституційно-правовий статус державного кордону України. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези доп. VII Всеукр.*

наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (Київ, 29 жовт. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 63–65.

9. Березенко В. В. Національна стратегія охорони державного кордону України та проблеми її забезпечення в сучасних умовах. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали підсумкової наук.-теорет. конф. (Київ, 22 квіт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 18–20.

10. Березенко В. В. Безпека державних кордонів – важливий чинник протидії нелегальній міграції. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро: ДДУВС, 2016. С. 353–355.

11. Березенко В. В. Конституційно-правові аспекти регулювання та захисту державних кордонів України. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 24 листоп. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 21–24;

які додатково відображають наукові результати дисертації:

12. Березенко В. В. Правовий статус та режим державних кордонів України. *Наукові записки КУТЕП*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 19. С. 239–248.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	
ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ.....	
1.1. Стан наукової розробки питання відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов'язаннях та методологія проведення дослідження.....	
1.2. Еволюція інституту відшкодування моральної шкоди в законодавстві України.....	
Висновки до розділу 1.....	
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ.....	
2.1. Поняття і сутність моральної шкоди та право на її відшкодування в деліктних зобов'язаннях.....	
2.2. Умови відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях.....	
2.3. Визначення розміру відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях.....	
2.4. Способи відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях.....	
Висновки до розділу 2.....	
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ОКРЕМИХ ВИДАХ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	
3.1. Відшкодування моральної шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення.....	
3.2. Відшкодування моральної шкоди, завданої громадянинуві незаконними діям органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.....	
3.3. Відшкодування моральної шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичної особи.....	
Висновки до розділу 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРЮ	Вища рада юстиції
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗУ	Закон України
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ПКМУ	Постанова Кабінету Міністрів України
РЄ	Рада Європи
СІЗО	Слідчий ізолятор
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади

***Примітка.** Перелік умовних позначень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться в тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.*

Основна частина дисертації має містити:

вступ;

розділи дисертації;

висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами (*один авторський аркуш дорівнює 40 000 знаків з пробілами*).

У **вступі** подається загальна характеристика дисертації, а саме:

обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);

мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження;

методи дослідження (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);

наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);

особистий внесок здобувача (якщо в дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);

апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);

структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами – вказується, у межах яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;

практичне значення отриманих результатів – надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. ***Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.***

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), *пункти* (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), *підпункти* (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунка). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка

(нумерація – з правого боку в дужках). Номер та назва рисунка наводяться знизу/з правого боку рисунка.

У **висновках** викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі, якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально *(за бажанням)*) – у кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів:

у порядку появи посилань у тексті;

в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;

у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням *Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».*

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела.

До **додатків** може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації:

проміжні формули і розрахунки;

таблиці допоміжних цифрових даних;

протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи;

інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації;

ілюстрації допоміжного характеру;

інші дані та матеріали.

Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі).

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

ПРАВИЛА оформлення дисертації

Обсяг	Обсяг основного тексту дисертації визначається пунктами 10, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567. До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт ? Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt
Інтервал	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу
Шрифт	Кегель - мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням
Поля	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 - 25 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20 мм, нижнє - не менше 20 мм

